Загальний норматив забезпеченості населення послугами можна розглядати як складову частину сімейного споживчого бюджету. Отже, цей норматив забезпеченості залежить від доходів населення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Український ринок послуг ще не набув достатнього розвитку. Розвиток сфери послуг в Україні потребує активізації залучення в цю сферу інвестицій, в т.ч. іноземних. Залучення іноземного капіталу в українську економіку буде сприяти надходженню не тільки необхідних фінансових ресурсів, але й передових, технічно ефективних методів реалізації послуг, що сприятиме підвищенню їх якості й доступності, культури обслуговування та в кінцевому рахунку – підвищить конкурентоспроможність вітчизняних виробників послуг та значно зміцнить позиції України в міжнародному обміні послугами.

Для подальшого розвитку сектору послуг в Україні першочергового значення набуває розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і, насамперед, Інтернет та електронної і мобільної торгівлі, які набувають все більшого впливу не лише на організацію діяльності окремо взятих підприємств шляхом скорочення витрат, підвищення мобільності та конкурентоспроможності, але й значною мірою визначають напрямки та подальші темпи розвитку як інших видів послуг, так і інших галузей економіки країни.

Список використаних джерел

1. Куценко В.І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку : [монографія] / В.І. Куценко, В.П. Удовиченко. – Чернігів : Видавець Лозовий В.М., 2011. – 656 с.

2. Куценко В.І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики) : [монографія] / В.І. Куценко ; за наук. ред. Б.М. Данилишина / РВНС України НАН України. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект – Поліграф», 2008. – 818 с.

3. Пирожков С.І. Ринок освіти у глобальному вимірі: Європейський досвід для України [Електронний ресурс] / С.І. Пирожков // Стратегічна панорама. – 2002. – № 2.– Режим доступу : http://upr.1september.ru/2005/07/ 2.htm

4. Стратегія розвитку підприємств невиробничої сфери регіону : навчальний посібник / [І.М. Школа, А.А. Вдовічен, Т.М. Ореховська та ін.] ; за ред. І.М. Школи, А.А. Вдовічена. – Чернівці : Книги – XXI, 2008. – 288 с.

УДК 314.012.33

М. М. ШКІЛЬНЯК
С. Б. СЕМЕНЮК

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЮ ВЛАСНІСТЮ

У статті розглянуто методичні засади формування механізму управління державною власністю, охарактеризовано концептуальні положення; визначено мету, принципи, функції та завдання управління державною власністю, а також напрями вдосконалення управління державною власністю.

В статье рассмотрены методические принципы формирования механизма управления государственной собственностью, охарактеризованы концептуальные положения; определены цели, принципы, функции и задания управления государственной собственностью, а также направления совершенствования управления государственной собственностью.

Methodical principles of forming of mechanism of state property management are considered in the article, conceptual positions are described; certainly purpose, principles, functions and tasks of state property management, and also directions of perfection of state property management.

Ключові слова: управління, державна власність, приватизація, механізм управління державною власністю.

Постановка проблеми у загальному визначенні та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Важливою умовою розвитку національної

економіки є формування дієвого механізму управління державною власністю. Як відомо, держава може впливати на розвиток національної економіки шляхом як державного регулювання політики (її складовими елементами є структурно-галузева, інвестиційна, амортизаційна, цінова, антимонопольно-конкурентна, бюджетна, податкова, грошово-кредитна, зовнішньоекономічна політика тощо), так і безпосередньо шляхом функціонування державного сектору та виконання ним притаманних державі функцій забезпечення сприятливих умов розвитку суб'єктів господарювання недержавного сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не дивлячись на досить значну кількість публікацій з тематики управління державною власністю, проблема потребує поглибленого і ґрунтовного вивчення. Серед науковців, які займалися цими питаннями, варто виділити О.І. Амоша, Б.В. Буркінського, М.К. Галабурду, М.І. Долішнього, М.І. Козоріз, І.Й. Малого, Г.Я. Маніловську, О.Ю. Руденко та ін. Проте, в їхніх працях немає чітких підходів до формування механізму управління державною власністю, тому ця проблема потребує більш детального вивчення.

Цілі статті полягають у розробці методичних підходів щодо формування збалансованого механізму, котрий мав би на меті комплексне вирішення зазначених питань з урахуванням вимог соціально-економічного розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Особливістю механізму управління державною власністю в Україні, що зумовлена трансформаційним характером національної економіки, є те, що при розгляді процесів управління необхідно розділити як саму систему управління, так і способи управління у двох взаємозалежних, але відносно самостійних аспектах: по-перше, процес перетворення однієї форми власності в іншу, постійну (приватизація) або тимчасову (оренда, застава, довірче управління); по-друге, управління державною власністю у випадку, коли вона не змінює своєї форми і залишається державною постійно або протягом тривалого часу. Такий розподіл є тимчасовим та термін його дії має тривати до завершення активних процесів приватизації як системного соціально-економічного процесу.

На наш погляд, таким вимогам відповідає механізм управління державною власністю, схема якого наведена на рис. 1.

Як важливий елемент механізму управління державною власністю слід визнати його концептуальні положення, які, з одного боку, повинні ґрунтуватися на теоретико-методологічних засадах управління державною власністю та накопиченому світовому досвіді, а з іншого – враховувати загальну економічну політику держави та вимоги щодо управління державною власністю, виходячи зі стану національної економіки, та ефективністю функціонування державного сектору.

Концептуальні положення щодо управління державною власністю містять мету, принципи, функції та завдання щодо неї, а також відповідні напрями.

В економічній літературі немає однозначного визначення цілей та задач управління державною власністю, що зумовлено як особливостями стану економіки та загальною державною політикою, так і трактуванням функцій державного регулювання. Зокрема, І. Й. Малий та М. К. Галабурда визначають як цілі управління державною власністю зростання національного багатства; підвищення добробуту населення: збільшення зайнятості, зниження темпів інфляції; оптимізацію платіжного балансу. Як основні методи досягнення цих цілей зазначені економісти вважають такі: регулювання співвідношень попиту й пропозиції; забезпечення зайнятості у виробничій сфері; регулювання рівня ставки рефінансування; регулювання грошового обігу; зниження дефіциту державного бюджету [5, с. 152].

На наш погляд, в даному разі має місце неправомірне ототожнення цілей управління державкою власністю з цілями загальної економічної політики держави. Саме тому цілями управління державною власністю доцільно визначити:

• зростання доходів державного бюджету за рахунок ефективного управління державною власністю;

• оптимізацію структури державної власності (шляхом як приватизації, так і нарощування активів у відповідних сферах діяльності та націоналізації);

• використання державних активів для залучення приватних інвестицій в реальний сектор національної економіки та формування сприятливих умов для функціонування суб'єктів господарювання різних форм власності.

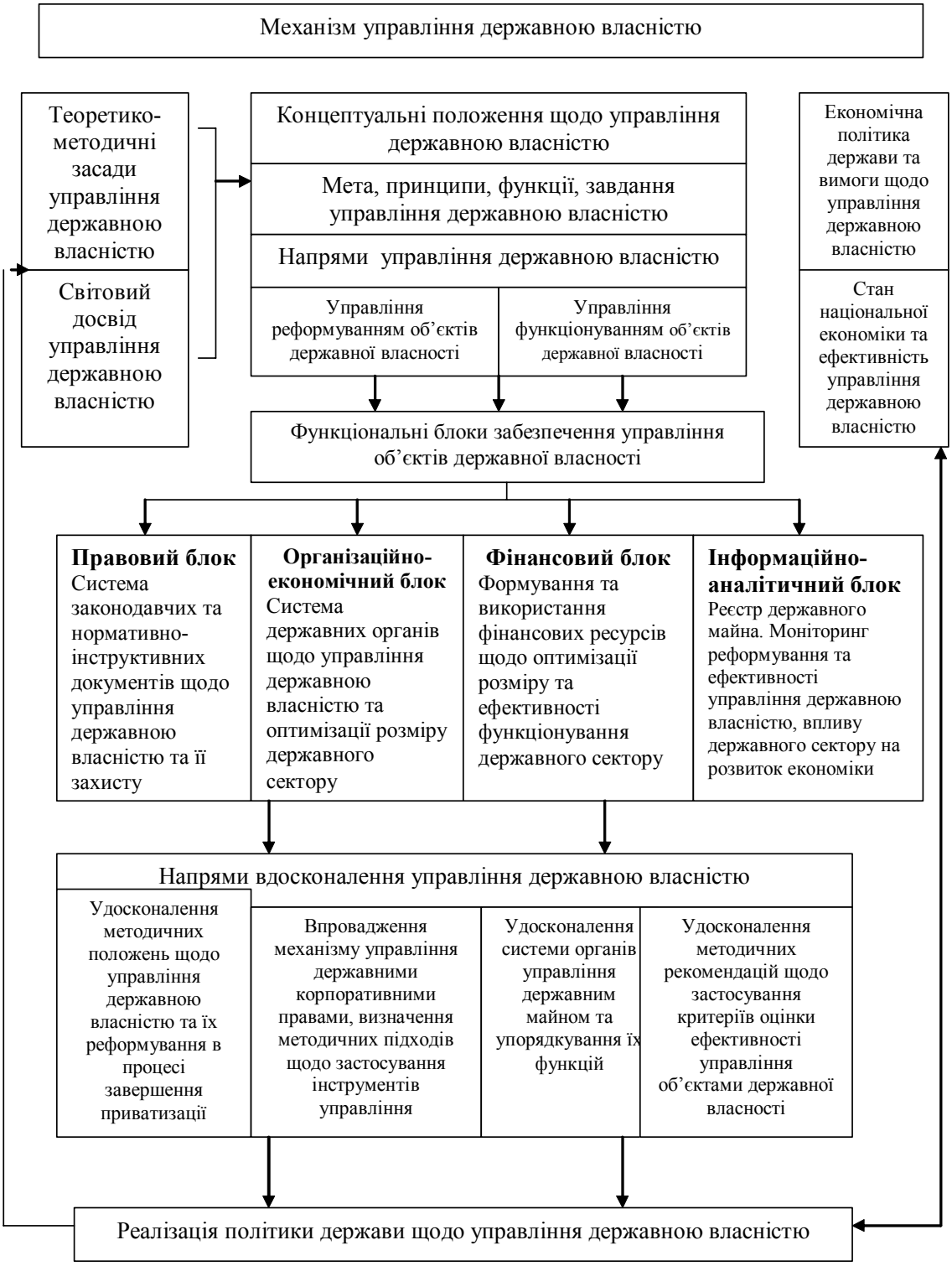

Рис. 1. Схема механізму управління державною власністю

Концептуальні положення щодо управління державною власністю повинні знаходити своє адекватне відображення у відповідних функціональних блоках забезпечення механізму, зокрема, правовому, організаційно-економічному, фінансовому та інформаційно-аналітичному, котрі мають на меті сприяти реалізації основних завдань державної політики в цій сфері.

В той же час критичний аналіз змісту основних елементів механізму управління державною власністю свідчить про те, що вони далеко не в повній мірі відповідають сучасним вимогам. Тому, на наш погляд, з позицій удосконалення механізму управління державною власністю доцільно виділити такі аспекти:

• удосконалення методологічних засад та методичних положень щодо управління державною власністю та їх реформування в процесі завершення приватизації як системного соціально-економічного проекту;

• впровадження механізму управління державними корпоративними правами, визначення методичних підходів щодо застосування інструментів управління залежно від розміру частки держави;

• удосконалення системи органів управління державним майном та упорядкування їх функцій;

• удосконалення методичних рекомендацій щодо застосування критеріїв оцінки ефективності управління об'єктами державної власності;

• розроблення комплексу організаційно-економічних заходів та пропозицій правового забезпечення щодо вдосконалення процесів управління використання державної власності.

Перш ніж більш детально розглянути такі управлінські напрями механізму, як процес перетворення державної форми власності в іншу та безпосереднє управління об'єктами державною власністю, доцільно більш детально зупинитися на характеристиці самого державного сектору, його структури, динаміки та ефективності функціонування, що дозволить більш чітко визначити тенденції його розвитку.

В економічній літературі державний сектор розглядається у широкому та вузькому розумінні цього поняття. В першому випадку під державним сектором розуміють сукупність ресурсів держави, яка охоплює не лише запас ресурсів, яким виступають підприємства і організації, що знаходяться в її власності, але й потік ресурсів, яким є доходи і витрати бюджету. В даному випадку державний сектор розглядається з позицій проведення загальної державної економічної політики як з використанням підприємств, що знаходяться в сфері управління держави, так і шляхом перерозподілу та використання державного бюджету та інших державних ресурсів (державні фінанси, державні резервні фонди, державні банки, органи влади та державного управління), тобто як сфера діяльності, яка доповнює ринкове саморегулювання і зорієнтована на ліквідацію «провалів ринку» й створення соціально значущих благ.

У другому випадку державний сектор розглядається стосовно сукупності суб'єктів господарювання. Зокрема, відповідно до статті 22 Господарського кодексу України, суб'єктами господарювання державного сектора економіки є суб'єкти, що діють на основі лише державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному фонді яких перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів [1]. Відповідно до об'єкту даного дослідження, державний сектор розглядається саме у вузькому тлумаченні, тобто як сукупність суб'єктів господарювання державної та державно-корпоративної форми власності.

Якщо розглянути динаміку реформування державного сектору, то, перш за все, доцільно проаналізувати динаміку питомої вага основних фондів державного сектору, оскільки саме цей показник було взято за основу при визначенні масштабів здійснення приватизаційних процесів в Україні при розробці першої Державної програми приватизації майна державних підприємств, а також обґрунтування вартості приватизаційних майнових сертифікатів [2, с. 16, 19].

Процес управління трансформацією державної власності ніколи й ніде не був простим і легким. Особливо це стосується пострадянських країн із їх плановою економікою, збудованою на адміністративно-командних принципах. Трансформація державної власності є одним із найголовніших чинників, спрямованих на подолання кризи в економіці України, її перебудову з затратної в ефективну.

Основними спробами, які характеризують процес трансформації відносин власності в Україні, є приватизація. Відповідно до чинного законодавства, приватизація – це відчуження майна, що перебуває в державній власності на користь фізичних і недержавних юридичних осіб.

Найважливішим завданням приватизації є кардинальне реформування відносин власності й заміна на цих засадах існуючих виробничих відносин шляхом створення суспільства приватних власників. Саме в цьому полягає ідеологія приватизації, йдеться, таким чином, про трансформацію принципу «власність належить усім» у принцип «власність належить кожному».

Структура управління механізмами приватизації включає створення органів приватизації з чітким визначенням їх функцій на усіх рівнях:

• порядок визначення об'єктів приватизації;
• форми й методи трансформації державної власності;
• технологія здійснення приватизації державної власності.

В Україні процеси реформування державної власності та створення її на основі перших ринкових форм господарювання почали шлях ще в межах колишнього Радянського Союзу: легалізація індивідуальної трудової діяльності в 1986 р., законодавчий дозвіл на створення кооперативів у 1987 р., впровадження замість госпрозрахунку, який себе не виправдав, оренди з викупом у 1988 р., прийняття Постанови Ради Міністрів СРСР «Про порядок створення акціонерних товариств», — такими були щаблі формування ринкових відносин у Радянському Союзі. Величезну роль у первісному формуванні підприємницького середовища в усіх республіках колишнього СРСР зіграли Постанова Ради Міністрів СРСР «Про розвиток орендних відносин» та Основи законодавства СРСР і союзних республік № 810 «Про оренду», прийняті у 1989 р. У цих документах уперше з'явилося поняття «оренда з правом викупу». У 1990 р. в українських кооперативах працювало вже близько 700 тис. осіб. Вони виробляли товари й надавали послуги майже на 5 млрд крб. за рік. Розгорнулася робота зі створення асоціацій, концернів, малих підприємств, інших відомих раніше організаційних структур. Почали діяти спільні з іноземними фірмами підприємства. 1988 р. в Україні їх було 8, у 1989 — 75, а у 1990 — 156. На орендний підряд у 1989 р. перейшло 130 підприємств промисловості, 68 будівельних організацій, 41 підприємство роздрібної торгівлі, 35 підприємств громадського харчування, 39 підприємств побутового обслуговування населення [4].

16 липня 1990 р. Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України, в якій у розділі VI було записано: «Українська РСР забезпечує захист усіх форм власності». Це положення хоча й не вказувало на можливість існування приватної власності в країні, але вже припускало її формування. З серпня 1990 р. Верховною Радою УРСР було прийнято Закон «Про економічну самостійність», який передбачав три форми власності: державну, колективну та індивідуальну (особисту й приватну трудову).

Наступним революційним кроком у цьому напрямку можна вважати прийнятий Верховною Радою України 7 лютого 1991 р. Закону УРСР «Про власність». У ньому було записано: «власність в Україні виступає в таких формах: приватна, колективна, державна. Усі форми власності є рівноправними» [3]. З цього моменту приватна власність у нашій країні стала легітимним інститутом, що дало змогу розпочати роботу з формування правової бази роздержавлення та приватизації.

31 жовтня 1991 р. Верховна Рада України затвердила Концепцію роздержавлення й приватизації підприємств, землі та житлового фонду, яка дала змогу розпочати роботу над ключовими законопроектами про приватизацію.

Згідно з концепцією, малі підприємства планували приватизувати за 1–1,5 роки, середні та великі — 4–5 років. Поза приватизацією вирішили тимчасово залишити вузьке коло підприємств, що безпосередньо обслуговували державу (наприклад, виробників озброєння) й природні монополії (дороги, порти). Врахування соціальних й політичних реалій позначилося на таких основних технологічних особливостях української приватизації:

• населення брало участь у приватизації, використовуючи іменні приватизаційні рахунки, а згодом — сертифікати;

• працівникам підприємств були надані істотні пільги щодо придбання власності своїх підприємств через оренду з викупом і щодо придбання їх акцій;

• керівництво підприємств одержало право на додаткове придбання 5% акцій своїх підприємств за грошові кошти.

Початок 1992 р. був відзначений прийняттям ряду законів, що заклали правову базу процесу трансформації власності в Україні; «Про приватизацію майна державних підприємств» від 4 березня 1992 р., «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» від 6 березня 1992 р., «Про приватизаційні папери» від 6 березня 1992 р., «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19 червня 1992 р., «Про оренду майна державних підприємств та організацій» від 10 квітня 1992 р.

Паралельно зі створенням нормативно-законодавчої бази для здійснення процесу реформування власності в 1991–1992 рр. в Україні створювали інституції приватизації. Першою з них стала Комісія Верховної Ради України з питань економічної політики та управління народним господарством, наступною — Міністерство у справах роздержавлення, власності та демонополізації виробництва (13 травня 1991 р.). У вересні 1991 р. створено відділ з питань власності та підприємництва Кабінету Міністрів України.

На початку 1994 р. з метою контролю за правильністю проведення процесу приватизації, парламент прийняв рішення про утворення Контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації. 19 серпня 1991 р. уряд УРСР прийняв постанову «Питання Фонду державного майна України», відповідно до якої було утворено нову організацію — Фонд державного майна України.

Згідно з Тимчасовим положенням про Фонд державного майна України, затвердженим Постановою Верховної Ради України від 7 липня 1992 р., Фонд було підпорядковано Верховній Раді України та перед ним поставлено такі завдання:

• захист майнових прав України на її території та за кордоном;

• здійснення прав розпорядження майном державних підприємств у процесі їх приватизації, створення спільних підприємств;

• здійснення повноважень щодо організації та проведення приватизації майна підприємств, яке перебуває у загальнодержавній власності;

• здійснення повноважень орендодавця майна державних підприємств й організацій, їх структурних підрозділів;

• сприяння процесові демонополізації економіки й створенню умов для конкуренції виробників.

На початку формування приватизаційного процесу в Україні головною метою було якнайшвидше роздержавлення майна та створення прошарку приватних власників, які б у найближчому майбутньому могли стати надійною опорою ринкових перетворень у країні. Оренда з викупом практично ідеально відповідала розв’язанню цього завдання. Вона, по-перше, давала змогу створювати первісні нагромадження за відсутності реальних коштів у населення. По-друге, механізм оренди був досить простим і зрозумілим багатьом. Отримавши гарну законодавчу базу, оренда успішно розвивалася, особливо в таких динамічних галузях, як торговельна, будівельна та переробна.

Варто зазначити, що за роки приватизації мільйони людей стали акціонерами реформованих у процесі приватизації підприємств, набули досвіду володіння корпоративними правами. Можна без перебільшення стверджувати, що в Україні в процесі трансформації власності створилася нова формація власників-підприємців, особисті інтереси яких тісно пов’язані із розвитком підприємств, вирішенням соціальних питань, підвищенням добробуту працівників.

Висновки. На сьогоднішній день можна стверджувати як про позитивні, так і негативні сторони управління державною власністю. До негативних відносять традиційно набуті (обмежена відповідальність або взагалі безвідповідальність за результати економічної

діяльності, негативний вплив на прийняття рішень вищестоящих інстанцій через надмірну бюрократизацію) та новонабуті у результаті державотворення і реформування економіки (усунення державних органів від контролю за управлінням державною власністю, порушення чинного законодавства тощо). Однак, варто відзначити достатньо високі показники, якими характеризуються результати функціонування приватизованих підприємств, котрі суттєво вищі за загальні показники в цілому в економіці України та у промисловості, а також порівняно з усіма приватними підприємствами, що свідчить про позитивний вплив приватизації на забезпечення загальних позитивних зрушень в національній економіці.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України // Інвестиційна газета. – 2003. – 68 с.
2. Державна програма приватизації за 2000–2002 роки. – К., 2000. – 50 с.
3. Закон Української РСР «Про власність» // Відомості Верховної Ради УРСР. – 19991. – № 20.
4. Кучерявенко П.Х. Разгосударствление собственности в переходной экономике Украины / П.Х. Кучерявенко, Я.М. Максименко. – Харьков : Консум, 1997. – 127 с.
5. Малий І.Й. Економіка державного сектору : [навч. посібник] / І.Й Малий, М.К. Галабурда. – К. : КНЕУ, 2007. – 280 с.